

Az evangélikus Maléter Pál

Tekintettel arra, hogy Maléter Pál evangélikus volt, a Magyarországi Evangélikus Egyház kezdeményezte ezt az ünnepi megemlékezést és tudományos konferenciát itt Eperjesen, ahol az 1956-os forradalom és szabadságharc mártírja született. Mint ahogy október 23-a környékén mindig koszorút helyezünk el az evangélikus egyház Üllői úti székházának falán.

Kevesek előtt ismert az ő evangélikus kötődése. Mentalitásában és kulturális beágyazottságában döntő hatással volt rá édesapja, Maléter István. Őrá ezen a helyen, mint az eperjesi evangélikus jogakadémia neves tanárára is emlékeznünk kell. Ő jómódú kassai polgárcsaládból származott, aki európai szintű műveltségre tett szert. 1905-ben egy rövid ideig Kassa szabad királyi város polgármestere is volt. Később eperjesi kötődését jól jellemzi, hogy ezt a várost a csehszlovák megszállás alatt sem hagyta el, 1933-ban bekövetkezett haláláig. A helyi evangélikus gyülekezetben és levéltárakban bizonyára további adatokat lehet találni a család evangélikus kötődésére.

Maléter Pál, mint köztudott, Prágában kezdte az orvosegyetemet, majd 1938-ban Budapesten folytatta tanulmányait. Az 1930-as évek végén az Üllői út és a Szentkirályi utca sarkán működött Luther Otthon lakója volt. Később ez az épület egy ideig az Evangélikus Teológiai Akadémiának, majd egyházunk egy szeretetotthonának adott helyet, illetve – e funkciókkal egyidejűleg is – az országos iroda központja. Itt őrizzük egyébként a MEE tulajdonában levő becses kincset, Luther Márton 1542-ből való kézírásos végrendeletét.

A budapesti Evangélikus Országos Levéltárban fellelhető Maléter Pálnak az a sajátkezű levele, amelyben felvételét kérte a Luther Otthonba: *„Alulírott azon tiszteletteljes kéréssel fordulok a tekintetes Igazgatósághoz, hogy engem, ki ev. vallású orvostanhallgató vagyok (...) a 'Luther Otthon' bentlakó tagjául felvenni szíveskedjék.”* Kérése indoklásában megemlíti, hogy édesanyját kénytelen volt „a még megszállt területen levő Eperjesen (Sáros vm.) hagyni”, valamint hogy néhai édesapját „a csehek nyugdíj nélkül bocsájtották el”. Természetesen felvették a 21 éves fiatalembert. A kollégiumi törzslap szerint a csehszlovák állampolgárságú és az Eperjes, Hlinka utca 9. szám alatt lakó Maléter 1939. január 5-én költözött be a Luther Otthonba. Erkölcsi bizonyítványt Fábry Viktor eperjesi lelkész állított ki számára.

Annyiban sorsának későbbi alakulását is meghatározhatta ez az időszak, hogy nyilvánvalóan jó személyes kapcsolatot alakított ki a Luther Otthon akkori igazgatójával, Kuthy Dezsővel. Ezt a kapcsolatot közel tíz év múltán Balassagyarmaton újíthatták fel: 1946 és 48 között Maléter határőrként az Ipoly mentén teljesített szolgálatot, a Dunáninnyi egyházkerület püspökeként pedig Balassagyarmat volt Kuthy székhelye. Jó néhány évvel később, 1954 májusában pedig – immár nyugdíjas püspökként – ugyancsak Kuthy eskette meg Maléter Pált és Gyenes Juditot. Mivel Maléter akkor már katonatiszt volt, az egyházi szertartást – pár nappal a polgári esküvőt követően – titokban, a lelkész pestlőrinci lakásán tartották. Kuthy Dezső leányának visszaemlékezése szerint az ő házukba az állam társbérloket telepített, így a szertartás kezdetével meg kellett várni az ő eltávozásukat. A szobát az esküvő alkalmára mintegy kápolnává alakították át, térdeplőül egyszerű párnák szolgáltak.

Maléter egyéniségét nyilvánvalóan meghatározta az evangélikus hit. Özvegye elmondása szerint az ávósok a házkutatás során bibliákat találtak náluk, és firtogtak azok láttán. De a hatás talán nem merült ki külső jelekben.

Érdeemes végiggondolni, hogy hány kiemelkedő közéleti ember és politikus volt evangélikus. A 19. században Petőfi, Kossuth és Görgei, a 20.-ban például Zsedényi Béla, aki az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke volt, és 1955-ben a gyűjtőfogházban verték halálra, vagy éppen az ugyancsak mártíriumot vállaló Bajcsy-Zsilinszky Endre. Ő, akárcsak Maléter, meg kellett hogy vívja a maga külső változásokat is eredményező belső harcait.

Megkockáztatom az állítást: talán éppen a lelkiismeret forradalmában rejlett az ő evangélikusságuk. Bizonyára nagy lelki harcok árán, de képesek voltak változtatni korábbi nézeteiken – de soha nem úgy, hogy önérekből a győztesek oldalára álltak, hanem ellenkezőleg, képesek voltak áldozatot hozni, sőt akár életüket is odaadni az általuk kínkeservesen felismert igazságért. Az újszövetségi görög hüpomónénak, az alulmaradás képességének nevezi ezt.

Az egykori Luther Otthon Üllői út 24. szám alatti épületében – mint fent utaltam rá – 1956-ban Evangélikus Teológiai Akadémia és a hallgatók internátusa működött. Amikor a környező egyetemeken tüntetés szerveződött, akkor a teológusok is csatlakoztak a kezdeményezéshez, majd a felvonuláshoz. Október 22-én önkormányzati szervként ifjúsági tanácsot alakítottak, szorgalmazták a külföldi intézményekkel való kapcsolattartás, a cserediákság és külföldi ösztöndíjak lehetőségét. Végül kimondták: *„Az ifjúság (...) csatlakozik a fői lelkészkonferenciák azon megállapításához, hogy az egyházban felmerült kérdések megoldásában a legrövidebb időn belül összehívott országos lelkészkonferencia döntsön.”* A hallgatók zöme – tanáraik többségének támogatását élvezve – részt vett a tüntetéseken. A harcok kirobbanása idején sem fogtak fegyvert, viszont részt vettek a sebesültek ellátásában, az élelmiszer és egyéb segélyek célba juttatásában, véradásban.

A Maléter személyéhez kötődő Kilián laktanya talán száz méterre sincs ettől az épülettől. Nem tudjuk, hogy a forradalmi tevékenységek során Maléternek eszébe jutott-e, hogy egyetemistaként ott élt egy ideig. Az Üllői úti épületet, amely Maléter lelki otthona lehetett, számos lövés érte a forradalomban, és a ház fala az éppen most véget érő felújításokig sebhelyes volt.

Amikor legutóbb megkoszorúztuk Maléter Üllői úti emléktábláját, akkor két képet mutattam fel a tisztelgő gyülekezetnek. Az egyik egy jól ismert fotó a délceg katonáról, oldalán fegyverrel. A kép talán néhány órával azelőtt készült, hogy Malétert törbe csalták és elrabolták a szovjetek.

A másik kép egyelőre ismeretlen a közvélemény előtt. Az Üllői út 24. belső udvarának körfolyosóján állnak a Luther Otthon lakói. Csupa derűs fiatal. Van, aki felkapaszkodik a korlátra, többen integetnek.

A hátsó sorban egy magas fiatalember számárfület mutat a mellette levőnek. Igen, Maléter Pál bolondozik így. Életvidám, felszabadult egyetemista. Egy boldog ember. Először arra gondoltam, hogy e számárfüles mozdulat miatt illetlenség volna ezt a képet publikálni. Aztán rájöttem, hogy éppen ez teszi nagyon hitelessé. Ezen a képen nem a hős mártírt látjuk Maléterben, hanem az embert. Aki ekkor szemmel láthatóan boldog volt.

Igen, egy megszállt hazájától távol élő félárva ember itt boldog volt. A boldogság persze mélyebb tartalmú kifejezés. Húsz évvel későbbi mártíriumára gondolva Jézus szavával illehetjük őt: „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa” (Mt 5,10).

Amikor 1989. június 16-án a Hősök terén tartott tömeges megemlékezés után végre méltó körülmények között eltemették az 1956-os forradalom mártírjait, akkor az Új Köztemetőben Donáth László lelkész és Harmati Béla püspök végezte a szolgálatot Maléter Pál sírjánál, az evangélikus egyház szertartása szerint.

Eperjes, 2017. szeptember 27.

Fabiny Tamás